

FORENINGSMEDDELELSER.

**Dansk Historisk Fællesforenings Aarsmøde i Maribo
den 11—13 Juni 1926.**

Aarsmødet holdtes efter Indbydelse fra Laaland-Falsters Stifts historiske Samfund i Maribo, hvor Amtsforvalter *Holck* i Spidsen for en Modtagelseskommité paa udmærket Maade havde ordnet de ydre Forhold, og hvor Byens Borgere med stor Gæstfrihed modtog de tilrejsende Repræsentanter, Foredragsholdere og øvrige Deltagere.

En meget beklagelig og uheldig Omstændighed for hele Mødet var, at baade Formanden og Næstformanden ved Sygdom var forhindret i at deltage.

Foreningens Repræsentantmøde afholdtes paa Raadhuset Fredag d. 11. Kl. 5.

Deltagerne var: Stiftamtmand, Kammerherre *Oxholm* (Mødets Præsident), Amtsforvalter *Holck* (Laaland-Falsters Stifts hist. Samf. og Stiftsmuseum), Akademikasserer *la Cour* (Sorø A.), Redaktør *Eliassen* (Vejle A.), Førstelærer *Storgaard-Pedersen* (Ringkøbing A.), Museumsforstander *Klokker* (Ringkøbing Mus.), Kommunelærer *Alb. Thomsen* (Holbæk Museum), Kredslæge *Møller* (Holbæk A.), fhv. Adjunkt *Weilbach* (Frederiksborg A.), Arkitekt *Tidemand Dal* (Præstø A.), Pastor *Idom*, Føns, og Ingeniør *Andreassen* (Odense A.), Bibliotekar *Haugsted* (Aarhus Stift), Museumsinspektør *Udall* (Dansk Folkemus.), Konservator *H. P. Hansen* (Herning Mus.), Museumsinspektør *Chr. Axel Jensen* (Nationalmuseet), Generalløjtnant, Dr. phil. *Tuxen* (Generalstaben), Arkiver *Ellekilde* og Arkivar *Grüner Nielsen* (Dansk Folkemindesamling), Kaptajn *Rockstroh* (Hærens Arkiv), cand. mag. *Gunnar Knudsen* (Stednavneudvalget), Landsarkivar *Holger Hansen* (Landsarkivet for Sjælland), kgl. Ordenshistoriograf, Dr. phil. *Bobé* (Pers. Selsk.), Dr. phil. *Marius Kristensen* (Ribe A.), Arkitekt *Dyggve*, Landbruger *Olsen*, Skive, cand. mag. *R. L. Balslev*. Borgmester *Christiansen*, Maribo, overværede efter Indbydelse Mødet.

Repræsentantmødet maatte foreløbig afslutte Kl. 7½ af Hensyn til Automobiludflugten til Knuthenborg Park, men fortsattes Lørdag Kl. 9—10 og Søndag Formiddag i Aktiehaven. Referatet bringes her samlet.

Mødets Præsident, Stiftamtmand, Kammerherre *Oxholm*, bød Velkommen og takkede Byraadet, som havde stillet Lokalet til

Raadighed. Han oplæste en telegrafisk Hilsen fra Prof. Fabricius. Det vedtoges med Bifald at sende en Genhilsen.

Den yngre Formand, Landsarkivar *Holger Hansen*, aflagde *Aarsberetning*, desuden aflagde han som Kasserer *Regnskab*. Dette godkendtes.

Det vedtoges paa Forslag af General Tuxen at sende en telegrafisk Hilsen til Næstformanden, Pastor Severinsen.

Landsarkivaren aflagde derefter *Beretning om Arkivsektionens Virksomhed*. Taleren havde udarbejdet en Vejledning i Opbevaring og Ordning af Byarkiver, som i nær Fremtid vilde blive trykt i »Fortid og Nutid«, mulig ogsaa udsendt som Særtryk til Byraadene. Det gaar i disse urolige Tider ud over mange Arkiver. Ophævelsen af Len og Stamhuse rummer en Fare for Herregaardsarkiverne. Landsarkiverne modtager dem gerne, men har daarlig Plads og ikke foreløbig Udsigt til at faa Plads til Udvidelse. Der har været Henvendelse fra Godsejere, men Pladsmanglen gør, at man ikke kan tage saa meget som ønskeligt. Der er nedsat et Udvalg af Videnskabernes Selskab for at undersøge og registrere Herregaardsarkiverne. Udvalgets Sekretær er Raadstuearkivar Linvald. I Følge Udvalgets Beretning 1924 er en Række Herregaardsarkiver gennemgaaet (Aalholm, Dragsholm, Katholm, Knuthenborg, Schackenborg, Søbysøgaard), hertil kommer i 1925 Fussingø, Lindenberg, Nr. Vosborg, Rygaard, Valdemars Slot og Vorgaard. Ogsaa enkelte Privatarkiver er gennemgaaet (N. P. Jensens, Christen Bergs og Vilhelm Topsøes). Dette Arbejde har ført til, at nogle Godsarkiver er afleverede til Landsarkivet, men dette har ikke Plads til mere. De lokale historiske Samfund maa være paa deres Post, hvis et Arkiv inden for deres Omraade trues af Undergang, og søge at skaffe et foreløbigt Opbevaringssted paa Egnen, indtil Landsarkiverne udvides; maaske kunde Museerne anvendes hertil.

Ogsaa Handels- og Industriarkivernes Skæbne maa man være opmærksom paa. I Raadstuearkivet i København findes Suhrs Arkiv, i Landsarkivet for Sjælland Kirks (Helsingør), Tøger Frøms og Hages. Der er kommet Anmodning til Landsarkivet om Optagelse fra Jacob Holm og Sønner, og trods Pladsmanglen blev der taget noget, da det ellers skulde tilintetgøres, men det maa foreløbig opmagasineres paa Loftet og er altsaa utilgængeligt. Man har i sin Tid rettet Henvendelse til Grosserer-societetet om at opbevare Handelsarkiver paa Børsen, men uden Resultat. Linvald har rettet en lignende Henvendelse til Kommissionen vedr. Kronborg Slot.

Chr. Axel Jensen: Der maatte være Mulighed for at skaffe

Plads til Handelsarkiver paa Kronborg, og til Opbevaringssted for Herregaardsarkiver kunde maaske Nyborg Slot benyttes.

Eliassen: Der har i mange Aar været samlet Handelsarkivalier paa Koldinghus. Der kunde maaske ogsaa optages Herregaardsarkiver, hvor disse staar i Fare. Kronborg og Nyborg vilde være ønskelige.

Kredslæge *Møller*: Dansk hist. Fællesforening tilbød i sin Tid Købstadkommunerne Hjælp til Ordningen af deres Arkivvæsen. Der er fra Kalundborg blevet rettet Henvendelse om Hjælp, men der er aldrig kommet Svar derpaa.

Landsarkivar *Holger Hansen* kendte intet til den Sag. Men man havde iøvrigt tænkt sig ikke en personlig Vejledning, men en trykt Anvisning, et Skema. Byraadene er kun i ringe Antal Medlemmer af D. h. F. De fleste Byraadsmedlemmer kender intet til Foreningen.

Kredslæge *Møller*: Der er gjort for lidt, naar den trykte Vejledning først kommer nu. Direkte personlig Hjælp ud over den trykte Vejledning vilde være ønskelig.

Landsarkivaren indrømmede Langsomheden. Den personlige Hjælp var ønskelig, men vanskelig at praktisere, da Landsarkiverne havde saa ringe Personale til Raadighed, og da Arbejdet kun kunde ske om Sommeren.

Konservator *H. P. Hansen*, Herning, foreslog Kursus i Landsarkiverne for Byernes Arkivarer.

Kaptajn *Rockstroh*: Der maa sørges for rigeligt af Særtryk af Arkivvejledningen og for, at disse kommer i de rette Hænder. *H. P. Hansens* Forslag var rigtigt, men det kunde suppleres af en ganske kort Anvisning paa Stedet foruden af den trykte Vejledning.

Landsarkivaren: Landsarkivets Folk kommer i alle Købstæder for at inspicere Dommer- og Politimesterarkiverne, samtidig kunde de godt se paa Byarkivet. En Anvisning herom kunde godt staa som en Efterskrift til Vejledningen. De fleste Byarkiver har afleveret for Tiden indtil 1868; alt, hvad der vedkommer Dommer og Politimester er desuden nu skilt ud fra det egentlige Byarkiv.

Alb. Thomsen foreslog at rette en Henvendelse til Ministeriet ang. Handelsarkiv paa Kronborg og Herregaardsarkiv paa Nyborg Slot.

Det vedtoges at lade Landsarkivaren redigere en saadan til den følgende Dag.

Chr. Axel Jensen aflagde Beretning paa *Museumssektionens* Vegne. Der var i sin Tid skrevet en Vejledning, trykt i »Fortid

og Nutid«; men Særtryk var ved en Misforstaaelse ikke blevet taget og savnedes nu. For Tiden arbejdede Taleren paa en Bibliografi over nyere arkæologiske Hjælpemidler, som vil kunne trykkes i Tidsskriftet. Provinsmuseerne var nu sat ned paa Finansloven til Statstilskud, men de var i Modsætning til Nationalmuseet ikke i Krigsaarene blevet sat op. Summerne var fikseret før 1914. Det burde der røres ved, og Dansk hist. Fællesforening burde rette en Henvendelse til Museerne om at deltage i en fælles Henvendelse til Ministeriet. (Oplæste et Forslag til en saadan Henvendelse).

Kredslæge *Møller* takkede for Løftet om Bibliografien. Anbefalede Henvendelsen om Tilskud til Museerne, som ikke for Staten drejede sig om noget større Beløb. Man bør ogsaa henvende sig til de Museer, som ikke er Medlemmer. Der burde gøres noget fra Statens Side for Nationalmuseet efter de mange Penge, der er samlet sammen. Dansk hist. Fællesforening burde rette en Henvendelse til Ministeriet om den Sag. Der vil sikkert komme flere Penge ind, naar et Forslag foreligger.

Chr. Axel Jensen takkede for Deltagelsen for Nationalmuseet fra Provinsens Side. Det, der gør Sagen vanskelig, er, at der mangler en fuldt gennemarbejdet Plan.

Med Hensyn til *Tidsskrifterne* udtalte Landsarkivar *Holger Hansen*, at der burde følge Register med, og at man af H. t. Indbindingen burde have fortløbende Paginering gennem alle Hefter i samme Bind. Registeret skulde saa følge efter hver afsluttet Paginering; saa vidste man, hvorledes man skulde indbinde dem. Nu kommer undertiden et Register, omfattende flere Bind, paa tværs af en allerede foretagen Indbinding.

Dr. Marius Kristensen: Saaledes bærer vi os netop ad i Ribe Amt. 4 Aargange har fortløbende Paginering. Register efter hver afsluttet Paginering.

Chr. Axel Jensen talte paa *Præstegaardssektionens* Vegne. Der er sket Henvendelse til Ministeriet om en Undersøgelse og Vurdering af Præstegaardene. Dette er sket ved Skema til Præsterne. Materialet ligger i Nationalmuseets 2. Afdeling. Der er et Samarbejde i Gang mellem Nationalmuseet og unge Arkitekter, der foretager Opmaalinger.

Albert Thomsen: Et Medlem i Holbæk spørger om, hvad de 80 Kr. Kontingent til *Dansk hist. Fællesforening* bliver brugt til. Enten maa Kontingentet nedsættes, da Kassebeholdningen er saa stor, eller Arbejdet maa udvides. Af Opgaver, som laa for, henviste Taleren til den lovede Vejledning for Personalhistorikere samt en Vejledning i topografisk Forskning.

Landsarkivaren: Kassebeholdningen er ikke svulmende; men det balancerer godt. Tidsskriftet for 1925 er først kommet i Begyndelsen af 1926 og er derfor ikke kommet med paa dette Aars Regnskab, hvad der i saa Fald vilde have reduceret Kassebeholdningen en Del. Bestyrelsen ønsker Vejledninger udgivet, men der findes endnu Særtryk af Nygaards Skrift; det kniber at finde en Mand til at overtage Personalhistorien.

Eliassen sluttede sig til Thomsen. Ønskede ikke Dr. Nystrøms Artikel genoptrykt, hellere et Særtryk af Dr. Hjelholts Foredrag i Kerteminde.

Inden denne Dags Repræsentantmøde afsluttedes, afholdtes *Valg*. Bestyrelsen genvalgte undtagen for Sekretærens Vedkommende. Underarkivar Sv. Aakjær frattraadte som Sekretær efter Ønske p. Gr. a. andet Arbejde. I hans Sted valgtes efter Forslag af Bestyrelsen cand. mag. Rasmus L. Balslev.

Bestyrelsen benytter herved Lejligheden til at udtale en Tak for det Arbejde, Sv. Aakjær har lagt i Redaktionen af Tidsskriftet og for den varme Interesse, han har vist Fællesforeningen.

Repræsentantmødet maatte her afbrydes a. H. t. Automobiludflugten til Knuthenborg Park; man vedtog at fortsætte Lørdag Form. Kl. 9 i Aktiehaven.

Dr. phil. *Gudm. Schütte* paaviste her i et Foredrag om *Syssel- og Herredsnavnene*, hvorledes det gamle historiske Sprogstof mere og mere blev undergravet af de administrative Myndigheder. Denne Udvikling var gammel. Kongerne, Gejstligheden, Retsplejemyndighederne havde alle til sin Tid arbejdet med i dette Ødelæggelsens Værk. I moderne Tid var det især Justitsministeriet, som var ligegyldig for det gamle Navnestof. Justitsministeriet har nægtet at lade sig repræsentere i Stednavneudvalget og anvender i sine Skrivelser en skruet Kancellistil. Paa Sprogforskningens Vegne maa Taleren desuden nedlægge en Protest mod Professor Arups Kongenumre.

Dr. *Marius Kristensen* takkede Gudm. Schütte, trods enkelte Uoverensstemmelser i Betragtningen af de sproglige Fænomener. Justitsministeriet var besværligt for Stednavneudvalget. Stednavnenes officielle Stavemaade bør være fast, ikke mindst Embedsdistrikternes Navne. Et af Ministerierne maa have Ret til at fastsætte en bestemt Stavemaade.

Forsamlingen bemyndigede Bestyrelsen til at udforme og fremføre en Protest imod Ødelæggelsen af det gamle historiske Sprogstof.

Ingeniør *Andreasen* efterlyste, om der fra sjællandsk Side ønskedes afholdt et *Hjemstavnskursus*. I modsat Fald vilde Thøger Dissing indbyde til et Kursus paa Vejstrup Højskole. Taleren vilde nu rette en Henvendelse til Dansk hist. Fællesforening om Medarbejde.

Holger Hansen mente ikke, at Dansk hist. Fællesforening kunde love økonomisk Støtte; det havde ikke været Tilfældet ved de sidste Kursus.

Holck: Ved det forestaaende Hjemstavnskursus her har Foreningen stillet en Garantikapital til Raadighed.

Dr. *Marius Kristensen* vilde protestere mod Fynboernes alt for store Forretningsdygtighed. I Rønne havde man vedtaget, at der skulde være Kursus hvert andet Aar, men Fynboerne havde trumfet igennem, at der blev Møde det følgende Aar paa Fyn. Det er ved Hjemstavnskursus, at Planerne lægges for det næste Kursus, og ikke i Dansk hist. Fællesforening.

Ing. *Andreasen* mente, at Forbindelsen mellem de historiske Amtssamfund og Hjemstavnskursus ikke burde brydes.

Holger Hansen: Vi maa a. H. t. Tiden afbryde denne Diskussion, som Forsamlingen ej heller har Myndighed til at afgøre.

Kredslæge *Møller* oplæste et Forslag til en *Henvendelse til Ministeriet angaaende en Ordning af Nationalmuseet*.

Forslaget vedtoges, og Bestyrelsen bemyndigedes til at fremføre Henvendelsen.

Repræsentantmødet hævedes a. H. t. det offentlige Møde, der skulde begynde Kl. 10; det fortsattes den følgende Dag Kl. 10 Form.

Holger Hansen oplæste *Henvendelsen til Ministeriet angaaende Handels- og Herregaardsarkivernes Opbevaring* henholdsvis paa Kronborg og Nyborg Slot. Det vedtoges at lade Bestyrelsen fremføre Henvendelsen.

Henvendelsen til Ministeriet angaaende Statstilskud til Provinsmuseerne vedtoges.

Derefter fulgte en Fortsættelse af den om Lørdagen paabegyndte Drøftelse af *Hjemstavnskursus*.

Chr. Axel Jensen: Vi har ingen Bemyndigelse til at udtale os om nogen bestemt Plan; men Spørgsmaalet er: Forbindelsen mellem Hjemstavnskursus og Dansk hist. Fællesforening. Efterspørgslen efter Hjemstavnskursus har været saa stærk, at det vist ikke lader sig gøre at indskrænke det til hvert andet Aar. At Tanken om Hjemstavnskursus har slaaet saa stærkt an, kan Dansk hist. Fællesforening kun glæde sig over. Om Hjemstavnskursus økonomisk kan staa paa egne Ben, vil Tiden jo vise.

Haugsted: Kursus kan sikkert økonomisk hvile i sig selv, men Vejledernes Honorar og Beretningen vil koste en Del. Vejlederne bør have Honorar. Beretningen kan økonomisk ikke svare sig, da det er vanskeligt at afsætte den til andre end Deltagerne.

Dr. Marius Kristensen: Hvis der ved et Hjemstavnskursus var et lokalt Blad, der satte Pris paa grundigt Referat, kunde man overlade det Manuskript mod, at det gratis tillige trykte det i Bogform med samme Sats.

Eliassen tvivlede om, at et Blad kunde indlade sig paa et saa langt Referat.

la Cour vilde søge at virke for et Hjemstavnskursus i Sorø. Haabede, at der ved Hjemstavnskurset her i August vilde kunne foreligge en Indbydelse. M. H. t. Beretningen mente Taleren, at det stedlige hist. Amtssamfund kunde paatage sig Udgivelsen af en saadan og lade den indgaa som et Led i sin Aarbogsrække.

Denne Løsning paa Spørgsmaalet vandt Tilslutning fra alle Sider.

Ing. Andreasen glædede sig over den foreløbige Løsning af Spørgsmaalet m. H. t. Stedet for næste Hjemstavnskursus. Beretningen om Kertemindemødet var foruden til Deltagerne solgt til et lige saa stort Tal Ikke-Deltagere, især Medlemmer af Odense og Assens Amters hist. Samf. Paa Tøndermødet var det blevet sagt, at man burde bevare et Restoplæg af Beretningen. Taleren mente, at der var tekniske Vanskeligheder i Vejen for et Avisoptryk af Beretningen.

Dr. Marius Kristensen ønskede, at der ved hvert Kursus var en Mulighed for at sælge Beretninger fra de tidligere Møder.

Kredslæge Møller henstillede til Fællesforeningens Bestyrelse, at der ved kommende Møder blev mere Tid til *Foreningsforhandlinger*. Adskilligt trængte sikkert til Drøftelse, sml. Spørgsmaalet fra Holbæk, hvad vi fik for vore Penge til Fællesforeningen. Ønskede, at Løfter, som Bestyrelsen gav, blev udført lidt hurtigere, og at de overhovedet blev udført og ikke glemt.

la Cour vilde henstille, at der holdtes lidt færre Foredrag ved Aarsmøderne. Samværet og Forhandlingerne var fuldt saa væsentligt. Et Foredrag om Formiddagen og et om Eftermiddagen vilde være passende.

Eliassen: Skal Sektionerne ikke en Gang paa Valg, saa der kunde skaffes lidt frisk Blod ind. Der er lidt for ringe Forberedelse til Møderne, og der sker for lidt mellem Slagene. De Løfter, der gives, bør indfries.

Holger Hansen: Det er rigtigt, at der bør være mere Tid til

Drøftelser, og at Foredragenes Antal bør indskrænkes til et Par om Dagen. Hvilke uindløste Løfter sigtes der til? Sektionerne bør vælges hvert Aar og aflægge Beretning.

Eliassen ønskede et Skema, hvorefter der kunde indsendes Spørgsmaal til Repræsentantmødets Dagsorden.

Holger Hansen mente, at Foreningerne selv kunde foreslaa Emner til Dagsordenen. Derfor stod der ogsaa paa Programmet »foreløbig« Dagsorden.

Alb. Thomsen ønskede saa mange Eksemplarer af Dagsordenen tilsendt, at hvert Medlem af Bestyrelsen kunde faa et. Der blev ved sidste Repræsentantmøde forhandlet længe om *Provinsmuseer*, der blev stillet en Vejledning i Konserveringsmetoder i Udsigt. Vi mangler sagkyndig Hjælp. Det skulde gerne paa Dagsordenen ved næste Repræsentantmøde, hvis der ikke forinden er fundet en Løsning, f. Eks. en Konservator, der kunde rejse til Museerne.

Chr. Axel Jensen: Der kan maaske sammen med næste Repræsentantmøde holdes et Museumsmøde, mulig ogsaa et Arkiv- og Museumskursus ligesom tidligere.

Alb. Thomsen ansaa et Kursus for overordentlig ønskeligt. Mange var kommet til i de senere Aar og havde derfor ikke haft Lejlighed til at deltage i tidligere Kursus.

AARSMØDETS ØVRIGE FORLØB.

Efter Repræsentantmødets Afslutning *Fredag Aften* kørte Deltagerne i en Række Biler, som Mariboværterne velvilligst havde stillet til Raadighed, en *Tur gennem* den herlige *Knuthenborg Park*, hvor Greve og Grevinde *Knuth* modtog Selskabet med en Forfriskning.

Lørdag d. 12. aabnedes *det offentlige Møde i Aktiehaven* med nogle Indledningsord af Stiftamtmand, Kammerherre *Oxholm*. Stiftamtmanden rettede en Tak til Dansk hist. Fællesforening, fordi den vilde holde sit Møde her paa Laaland med Emner fra Egnens Historie. Øerne hernede bliver ofte regnet for et Appendiks til Fyn eller Sjælland. Emnerne for Foredragene viser, at Laaland-Falster har en selvstændig Tone i det danske Kor. Vi glæder os til at faa dette bekræftet under Mødet.

Landsarkivar *Holger Hansen* gav derefter Ordet til Underarkivar, Dr. phil. *Hjelholt*, som talte om *Dansk Landbrugshistorie*. Foredraget findes aftrykt i nærværende Hefte af »Fortid og Nutid«.

Formiddagens anden Taler var Højskolelærer, Dr. phil. *Ma-rius Kristensen*, som talte om *Laaland-Falsters Runemindesmærker fra Vikingetiden*.

Ved Hjælp af Kort paaviste Taleren Runestenenes Beliggenhed. To Runestene, Skovlønge og Tillisestenenene, den ældste og den yngste af de laaland-falsterske Runemindesmærker, ligger inde i Landet (i Vestlaaland); de bærer begge Vidnesbyrd om fredelige Forhold. De fem andre Runestene ligger alle langs Sydkysten, de vidner alle snarest om krigerske Forhold. Sydkysten af Laaland-Falster laa i Vikingetiden paa Ruten mellem Hedeby, Nordeuropas store Transithy, og Havnepladserne i den østlige Del af Østersøen. De fem Runestene er da Spor, som er afsat paa denne Rute, de er fundet ved Vige, hvor Skibene kan være tyet ind, og hvor man muligvis har overvintret. Et Par af Stenene, Tirs-lundstenen og Sædingestenen, viser ogsaa ved deres Indskrift, at Laaland-Falster i Modsætning til det øvrige Danmark, men i Lighed med Sverige, i Vikingetiden var orienteret mod Øst. Sønder Kirkeby-Stenen fra Falster vidner muligvis om Brydningen mellem Hedenskab og Kristendom. Indskriften indeholder en Paa-kaldelse af Guden Tor, men hugget med Samstavsruner og paa modsat Led af den egentlige Indskrift. Stenen er da maaske fra kristen Tid, og Paakaldelsen af Tor har været som en knyttet Haand i Lommen mod Kristendommen. Runerne skulde ikke let kunne læses, men skulde virke alligevel ved deres egen Kraft.

Hermed sluttede Formiddagsmødet. I den paafølgende Fro-kostpavse fandt adskillige af Deltagerne Lejlighed til under Amtsforvalter *Holcks* Ledelse at aflægge et Besøg i *Stiftsmuseet* og i *Frilandsmuseet* paa Skovnæs. Eftermiddagsmødet begyndte igen Kl. 3. Her talte først Museuminspektør *Chr. Axel Jensen* om *Laaland-Falsters kirkelige Mindesmærker*.

Middelalderens Kunst er i første Række Bygningskunst. Adskillige af Kirkerne hernede kan betegnes som Julekort-Idealer, Kirker af den kendte Landsby-type med Kamme paa Taarnene og de spidsbuede Vinduer. Men der findes ogsaa Ejendommeligheder hernede, Ting som den tilrejsende, som ikke har været i Landsdelen før, allerede paa Rejsen herved maatte lægge Mærke til, f. Eks. Spiret paa Radsted Kirke; Spirene er forholdsvist nye, fra Kr. IV's Tid, Der findes ogsaa i Landsdelen kullede Kirker med ejendommelige Klokkestabler, f. Eks. Birket. Lignende Kirker træffer man paa Sundeved og Angel, og Typen er rimeligvis gaaet fra Slesvig over de sydfynske Øer til Laaland. Gamle Kvaderstenskirkker har vi i Sollested og Hunseby, i sidste Instans kan Typen føres tilbage til Bispekirken i Slesvig By. En Kridtstenskirke har vi i Stubbe-købing, paavirket fra Sjælland. Ellers er den almindelige Type Teglstenskirkkerne, og de er dominerende i denne Landsdel (84 pCt.), mens Sjælland og Fyn kun har 10 pCt., Sønderjylland 25 pCt. og Nørrejylland endog kun 3 pCt. Det betyder, at de laaland-falsterske Kirker er ret unge, idet Teglblændingen først er kommet her til Landet paa Valdemarernes Tid. Forud for Stenkirkerne har der vist i alle Sogne været Trækirker, og man kan da maaske formode, at Trækirkerne i Laaland-Falster har været holdbarere end i det øvrige Land, siden de først sent trængte til Afløsning.

De laaland-falsterske Kirker er nydelige med mange fine Enkeltheder, smukke i Retning af Friser, Gesimser og Savsnit er Nordlunde Kirke. De fleste er fra Rundbuestilens Slutningsperiode, en Del har glidende Overgange til Spidsbuestil, f. Eks. Stadager, Eskilstrup, Ønslev, Nr. Alslev og Nr. Vedby. Rent gotiske er foruden Domkirken Kippinge, Engestofte, Kappel. Trappegavlene, hvis

Motiv sikkert er hentet fra Borgeens Murtinder, er ejendommelige for Gotikken, men tillige særegne for nordisk Murstensarkitektur.

Kirkens oprindelige Interiør er vanskelig at forestille sig; Prædikestol og Stolestader fandtes ikke i Middelalderen, Døbefontene er derimod gamle. Ejendommeligt for Laaland-Falster er Døbefonte af gullandsk Sandsten eller Kalksten og forarbejdede af gullandske Mestre. Vinduerne var i ældre Tid ofte udstyret med Glasmalerier, af disse er nu ikke mange tilbage. Paa Nationalmuseet opbevares et enkelt saadant Glasmaleri fra 14. Aarh., stammende fra Døllefjelde Kirke. Maleriet forestiller en Ridder, Hr. Henrik Pest, i fuld Rustning, antagelig er det en Holstener.

Kalkmalerier er fremdragne i usædvanlig stort Tal. I Eskilstrup findes nogle af de ældste, fra omkring 1250. Der findes især mange og værdifulde fra Tiden 1300—1400. Ellers var det jo paa de Tider en fattig Tid for Landet; men det synes, som man har klaret sig godt herved paa det fede Laaland. Kalkmalerierne fra det 15. Aarh. er jævnere og folkeligere, ikke saa højtidelige i Fremstillingen som det 14. Aarh.s Kalkmalerier. I Krucifixerne, hvorpaa der ogsaa er bevaret talrige Exempler, kan man følge Udviklingen i Retning af en stærkere og mere realistisk Fremstilling af Lidelsen i Middelalderens Slutningstid.

I det 15. Aarh. kom efterhaanden Altertavler til at præge Kirkerummet. Først var de Fløjaltre, som Maribos gamle Alter, der nu findes i Engestofte. I Maribo Kirke findes et højt ejendommeligt og alt for lidet paaagtet Kunstværk, en Tegning, der er fremstillet paa hvidt Lærred, forestillende en staaende Kvinde med Blomster og Bog ved sin Side (Jomfru Maria eller den hellige Birgitte). Dette Kunstværk, der staar paa Højde med den bedste nordiske Kunst i det 15. Aarh., er et skønt og gaadefuldt Arbejde, der bør bevares med stor Omhu.

Ved Reformationen brast den store Virksomhed, som var saa stor netop i Middelalderens Slutningstid. Provst Jørgen Christiensen var, hvad hans Visitatsbog vidner om, paa Jagt efter de katolske Billeder, selv Kalkmalerier, som ellers ikke vides at have vakt Anstod. I hans Tid kom Altertavler uden Billeder, men med dekorative Indskrifter (Kryptokalvinismens Tid).

Omkring 1600 kom Prædikestolene med Billedsnidere. I Modsætning til Middelalderen kender man her Kunstnernavne. Jørgen Ringnæs var en af de betydeligste. Han var bosat i Nakskov, men havde sikkert gaaet i Lære i Flensborg. Senere skabte Henrik Werner i Maribo bl. a. Altertavlen i Domkirken. Kunstnerisk set staar den Tids Værker tilbage for Middelalderens, især i Figurkompositionen. Men de barokke Altertavler har en dekorativ Kraft og er som skabt til det Kirkerum, hvor de findes. De kan ikke flyttes til en anden Kirke.

Det er i Virkeligheden saadan, at hver enkelt Landsbykirke, hvor beskeden den end er, indeholder noget, der er værd at lægge Mærke til. I vore Kirker kan man repetere Danmarkshistorien fra Valdemarernes Tid til vore Dage. Kirkerne afspejler Folkets og Rigets Skæbne gennem Tiderne.

Derefter talte kgl. Ordenshistoriograf, Dr. phil. *L. Bobé* om *Reventlow'erne paa Laaland*.

»Slægt efter Slægt segner hen paa Nornens Bud«, men »de ædles Æt dør aldrig ud«. Til en saadan ædel Æt hører Familien Reventlow. Det var i Fjor netop 200 Aar siden, at Slægten fæstede Rod paa Laaland. Foredragsholderen behandlede især Chr. D. Reventlow og hans Forhold til Laaland. Sammen med Broderen Joh. Ludvig til Brahetrolleborg studerede han hos Gellert i Leipzig, den Tids berømte Humanitetslærer; senere studerede Broderen Landbrugsforhold i Frankrig og England. I Hjemmet paa Christianssæde herskede et overordentligt smukt patriarkalsk Forhold, Familielivet var et Udtryk for Følelselivets Frirelse i Forholdet mellem Forældre og Børn og mellem Husbond og Tyende.

Reventlow indførte paa sine Godser en ny og bedre Drift efter engelsk Mønster. Han kom til at staa i det smukkeste Forhold til Bønderne. For at lære dem og deres Kaar at kende besøgte han dem og bød dem til sig. Han tog ogsaa Del i deres Fester, f. Eks. i deres Dans om Majtræet. Statstjenesten optog ham efterhaanden meget, men samtidig og især efter sin Udtrædelse af Statstjenesten i 1813 virkede han ivrigt i Styrelsen af sine Godser. Christianssæde var det første Gods paa Laaland, hvor Hoveriet blev ophævet. Baggesens »Landforvandling«, skrevet i en hul Eg paa Christianssæde, giver Udtryk for den glade Stemning, der var raadende i Danmark paa den Tid. Godsernes Værdi steg ved hans Virksomhed; men selv maatte han i mange Aar leve af sin Gage og var nødt til at gøre Gæld, hvad der pinte ham. Men hans dybe Gudsdygt og Synet af Fremskridtet gjorde ham glad. Hans mange Breve til Søsteren er blevet betegnet som en verdslig Andagtsbog, skrevet i en gammeltestamentlig Stil med et Livssyn, der er præget af Davids Salmer. Han hyldedes paa sin 80 Aars Fødselsdag af Skolebørn fra Grevskabet under Anførsel af Biskop Boisen.

Slægten er fulgt i hans Spor. Sønnen talte i Stænderne for Ophævelsen af Husmandshoveriet. Maatte der i de kommende Aar blive værnet og fredet om Christianssæde, som der er blevet det om Knuthenborg Park.

Hermed var Lørdagens Foredragsrække endt. Kl. 6 samledes Mødets Deltagere og en Del af Værterne til en *Middag paa Olsens Hotel*, hvor man tilbragte et Par fornøjelige Timer sammen. En Række Taler, officielle og uofficielle, oplivede Samværet. Efter Middagen foretog man en *Sejltur* pr Motorbaad til *Borgø*. Det var en smuk Tur i den lyse, stille Sommeraften, og Deltagerne vil mindes den gamle Klosterkirkes ejendommelige Silhuet mod den lyse Himmel i Vest. Derimod var det lovlig mørkt til, at man kunde faa noget rigtigt Indtryk af det store Borganlæg ude paa Øen.

Søndag d. 13. samledes man paa Torvet Kl. 1, hvor de gæstfri Mariboborgere ligesom om Fredagen var mødt op med en Række Biler. Paa Vejen ud til Ulriksdal standsede Selskabet ved *Engestofte Kirke*, hvor Museumsinspektør Chr. Axel Jensen forklarede Altertavlen, som oprindeligt havde hørt hjemme i Klosterkirken i Maribo. I den smukke Have paa *Ulriksdal* var der rejst en Talerstol, og her talte, efter at Amtsforvalter Holck havde budt velkommen og rettet en Tak til Bestyrer Rasmussen og Frue og til Bilejerne, og efter at man havde sunget »Danmark, dine Kæmpegrave«, Museumsinspektør *Uldall* om de gamle *Voldsteder* og *Befæstninger*, der findes omkring paa Laaland og Falster.

Voldsteder er talrigst i det vestlige Thy, paa Randerseggen og især her paa Laaland. Man vil lægge Mærke til, at Voldstederne især findes paa de frugtbare Steder, idet de nemlig er Rester af befæstede Herregaarde, langt sjældnere er de anlagt af strategiske Grunde. Antallet af Voldsteder overstiger langt Herregaardenes Antal; Aarsagen hertil er dels, at mange Gaarde ofte er flyttet, dels at mange mindre Herregaarde er nedlagte. Man kan skelne mellem to Slags Voldsteder: Vandborge og Højborge. I vort Sletteland er der kun faa egentlige Højborge. De kan enten være anlagt paa naturlige Højder, f. Eks.

Borgø, eller paa en kunstig Vold, f. Eks. Eriksvolde. Af Vandborge er der atter to Slags, Søborge, hvor man søgte Dækning bag ved naturligt Vand, og Gravborge, hvor man gravede kunstige Grave. Der findes dog adskillige Mellemformer. Højborgene er de ældste. Med Renaissanceen sejrer Vandborgene.

Taleren gik derefter over til at tale om de middelalderlige Folkebefæstninger. Han havde selv, ledet af Saxos Omtale af et Virke paa Falster mod Venderne, ved Landsbyen Virket fundet et større Befæstningsanlæg, en Halvcirkel omgivet af Skovanlæg i Lighed med de gamle jyske Volde. Paa sine Steder er Volden dobbelt, andre Steder tredobbelt.

Et lignende Anlæg findes paa Laaland — mellem Søholt, Røgbølle Sø og Hejrede Sø. Ved Hejrede Sø er en gammel Vold; den er større end den falsterske, i Virkeligheden den største i Landet efter Danevirke, og den vides at have ført halvanden Kilometer ned mod Røgbølle Sø. Resterne af en lignende Vold mellem Maribo Sønder sø og Røgbølle Sø findes ved Søholt.

Taleren maatte her afbryde sit Foredrag paa Grund af Regnvej, og der kørtes til Aalevad Voldsted. Borgen her havde tilhørt Odense Bispestol, men i Jens Andersen Beldenaks Tid var den blevet ødelagt af Lybækkerne.

Fra Aalevad gik Turen tilbage til den gamle Vold ved Hejrede Sø, derfra Syd om Maribo Sønder sø ud til Eriksvolde. Det var efterhaanden blevet øsende Regn og kun faa af Deltagerne trodsede Vejret og tog den sidste Afstikker ud til Eriksvolde med.

Efter at have spist til Middag i Hjemmene, samledes Deltagerne atter Kl. 7 i Aktiehaven, hvor Professor, Dr. phil. *J. Oscar Andersen* talte om *Niels Hemmingsen*.

De Skikkelser, som har levet i urolige Tider, hvor det gamle er omstyrtet, og nyt er blevet til, f. Eks. Reformationstiden, har langt snarere Udsigt til at være almen kendte, end de, der i rolige Tider har arbejdet paa Opygningen og Organisationen af det nye. Niels Hemmingsen hører netop til i en saadan rolig Tid, og hvis ikke hans Liv havde haft en saa dramatisk Afslutning, vilde han næppe være kendt uden for Historikernes Kreds. Ved et Møde som dette kan han ikke lades uomtalt, da han er en af de Laalændere, der har spillet størst Rolle i dansk Aandslivs Historie.

Hans Fødested og -tid er vanskelig at fastslaa bestemt, men Sandsynligheden taler for, at han er født i Errindlev i 1511 af Bønderfolk. Som ung besøgte han en Række af Landets Latinskoler; 1533 har han været i Roskilde Skole og synes der at have følt sig draget mod det evangeliske. At han derfra drog til Lund, var det samme som at bekende Kulør. Efter Grevefejden drog han til Wittenberg, hvor han især knyttede sig nær til Melancthon. Han blev denne berømte Mands berømteste Discipel. 1542 vendte han hjem som Magister og fik Ansættelse ved Universitetet, tilsidst som Doktor og Professor i Teologi.

Hemmingsen virkede ved Københavns Universitet til 1579. Hans Hovedbetydning ligger i, at han ved sin Lærervirksomhed og ved sine Skrifter opdrog en ny protestantisk Præstestand. Hans »Postilla« var ikke en egentlig Prædikensamling, men Dispositioner til Prædikener, som skulde lære Præsterne at læse og gennemtænke den hellige Text. Med sin »Pastor« grundlagde han Pastorteologien. Ogsaa uden for Danmark naaede hans Berømmelse, og han gjorde Københavns Universitet kendt over hele Europa. Paven satte hans Bøger paa Index; men mere skæbnesvanger blev den Opmærksomhed, som især hans dogmatiske Skrift »Syntagma« vakte hos de gammellutheranske Teologer i Tübingen,

idet de fik den sachsiske Kurfyrste til at lægge et Pres paa Frederik II for at faa Hemmingsen til at tilbagekalde sine Meninger. Taleren skildrede derpaa hele denne pinlige Sag, som endte med, at Hemmingsen, da han tilsidst nægtede at tilbagekalde, blev afsat og maatte tilbringe sine sidste Aar i Roskilde, hvor han dog stadig nød megen Anseelse, indtil sin Død i 1600.

Taleren paaviste samtidig, hvorledes Statsmagten ved denne Lejlighed greb langt kraftigere ind i et indre kirkeligt Anliggende, end det egentlig var forudsat i den lutherske Kirkeordinans, og saaledes grundlagde et aandeligt Enevælde, som først i 1660 blev suppleret med den politiske Enevælde.

Mødets sidste Taler var Museumsinspektør *Chr. A. Jensen*, som i Stedet for Dr. phil. Lorenzen, som var blevet forhindret, gav en Redegørelse for *Domkirkens Arkitekturhistorie*.

Den hellige Birgitte havde givet nøje Anvisning for sine Kirker, og denne var bygget saa temmelig nøjagtig derefter. Der var det ejendommelige ved Birgittinerordenen, at Brødre og Søstre boede her ved Kirken i hver sit Kloster med Kirken som Adskillelse. Desuden var der til Betyggelse en svær Skillemur, som hvert 3. Aar skulde synes af Stiftets Biskop. Kirken havde oprindeligt to Kor, Søsterkoret mod Øst som det fornemste og Brødrekoret mod Vest. Paa Pulpiturene langs Sidevæggene kunde Søstrene fra Klosteret vandre til deres Kor (hvor Orgelet nu staar). Taleren paaviste, at Kirken var bygget i to Hovedafsnit. Ældst er Vestkoret og de 4 vestre Hvælvingsfag, som er paabegyndt under Erik af Pommern, de 4 østlige Hvælvingsfag er yngre og antagelig fuldført under Kristiern I eller maaske senere. Vestkorets Hvælvinger synes dog først at være indbyggede samtidigt med de yngste Hvælvinger i Skibet. Naar Midtskibet og Sideskibene er lige høje, skyldes det ikke Birgittes Forskrift, men Tidens Stil. Faa Bygninger bærer dog saa tydeligt en mærkelig religiøs Personligheds Præg som Birgittinerernes Ordenskirker.

Hermed var Aarsmødet forbi, og Landsarkivar *Holger Hansen* sluttede med at takke Laaland-Falsters Stifts historiske Samfund for det udmærkede Arrangement af Mødet, samt Maribo By for den store Gæstfrihed, der var vist de fremmede Deltagere.

Ingeniør *Andreasen*, Odense, bragte en særlig Tak til Amtsforvalter Holck. Den udmærkede Maade, Mødet var arrangeret paa, lovede godt for det forestaaende Hjemstavnskursus her paa Laaland i August.

Derefter begav man sig over i Domkirken, hvor Museumsinspektør *Chr. Axel Jensen* viste og forklarede Enkeltheder, og hvor Organist *Ringberg* og Maribo blandede Sangkor til sidst glædede Deltagerne med en meget smuk Koncert.

De paa Mødet vedtagne Resolutioner 1) angaaende Opbevaring af Herregaardsarkiver paa Nyborg Slot og Handelsarkiver paa Kronborg samt 2) Opfordring til en snarlig Løsning af Nationalmuseets Boligforhold indsendtes til Ministeriet den 10. Oktober 1926. Forinden havde man søgt Provinsmuseernes Underskrifter paa den paa Aarsmødet vedtagne Protest mod Ned-

sættelsen af Statstilskuddet til Provinsmuseerne. Denne Henvendelse fremsendtes til Ministeriet samme Dag.

Bestyrelsen blev paa Aarsmødet bemyndiget til at udforme og fremføre en Protest mod Ødelæggelsen af det gamle historiske Sprogstof. Efter at denne Sag var blevet drøftet paa et Bestyrelsesmøde, fremsendtes den 31. December 1926 en Henvendelse af dette Indhold til Undervisningsministeriet, idet man særlig gjorde opmærksom paa den Tilsidesættelse af de gamle Herredsnavne, som ved Retsplejeloven af 1916 har fundet Sted i Landets juridiske Inddeling.

ANMELDELSER.

NY LITERATUR VEDRØRENDE ALMUEKULTUR OG FOLKEMINDER 1925—26.

I det følgende skal gives en Oversigt over Bøger og Tidsskriftsartikler (fra o. Septbr. 1925 til o. Septbr. 1926) [jfr. Fortid og Nutid VI 1925, 76 ff.], der giver Oplysninger af Betydning vedrørende dansk Almuekultur og danske Folkeminder. Enkelte herhenhørende Bøger vil dog blive særskilt anmeldte andetsteds i dette Hæfte af Fortid og Nutid.

Her skal først nævnes nogle Memoirer, hvori der findes Træk fra Folkelivet, og det bør sig da at begynde med at omtale 2. Bind af *Evald Tang Kristensens Minder og Oplevelser* (Forf. Forlag, Mindebo, Vejle. 415 S. Ill.), hvori meddeles om den Tid, E. T. Kr. var Lærer i Gjellerup 1866—76 og i Fårup 1876—84. Disse Erindringer vil for enhver, der sysler med Folkeminder, Lokalhistorie og Personallhistorie, være et godt Findested at gå til. Med en mirakuløs Hukommelse (og delvis Benyttelse af ældre Breve) og med en hensynsløs Ærlighed overfor sig selv som overfor andre, beretter Forfatteren vidtløftigt om så at sige alt, hvad han har mødt af stort og småt (mest det sidste) på sit Livs Vej. Og det kan da også betragtes som givet, at mange af de Mennesker, E. T. Kr. omtaler, ikke, hvis de levede og kunde læse Bogen, vilde synes helt vel om den Omtale, han giver af dem, men E. T. Kr. har jo alle Dage haft en udpræget Lyst til at sige sin Mening vel rent ud om — og til — Folk. Han fortæller om, hvordan det gik til, at han blev Folkemindesamler, om sit Forhold til Svend Grundtvig og til Komponisten Berggreen; det er både op-